

УДК 378:351.746

ОСВІТА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Живко З. Б.¹, Кухарська Л. В.²

¹ д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, Львівського державного університету внутрішніх справ,
м. Львів, вул. Городоцька, 26, 79007, Україна
тел.: (097)-833-31-58, e-mail.: professor2007@ukr.net, ORCID: 0000-0002-4045-669X

² аспірант, Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, вул. Городоцька, 26, 79007,
Україна, тел.: (096)-54-68-555, e-mail.: liliia_kukharska@kr.net
ORCID: 0000-0001-4213-2246, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-205-211>

EDUCATION IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY OF THE COUNTRY

Zhyvko Z.¹, Kukharska L.²

¹ doctor of economic science, professor, professor of the management department, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, st. Gorodotska, 26, Lviv, 79007, Ukraine
tel.: (097)-833-31-58, e-mail.: professor2007@ukr.net, ORCID: 0000-0002-4045-669X

² postgraduate, State University of Internal Affairs, Lviv, st. Gorodotska, 26, Lviv, 79007, Ukraine,
tel.: (096)-54-68-555, e-mail.: liliia_kukharska@kr.net
ORCID: 0000-0001-4213-2246, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-205-211>

Анотація. Освіченість є визначальним фактором при формуванні інтелектуального потенціалу особистості, стимулом економічного зростання країни, підвищення добробуту населення та престижу країни на світовій арені, що без сумніву позначається на національній безпеці країни. Освіту слід розглядати як зброю у справі зміцнення національної безпеки, бо нарощення військового потенціалу вже не може гарантувати безпеку країни. У час, коли країни захоплюють внаслідок ведення гібридних воєн чи економічними методами, лише свідоме економічно активне конкурентоздатне населення може створити надійний захист для країни, а для його формування необхідною є якісна освіта. Питання суті та актуальності освітньої безпеки для зміцнення національної безпеки знаходяться у полі зору як вітчизняних, так й іноземних вчених. Однак до кінця не з'ясовано суть освітньої безпеки, її загрози та ступінь впливу на національну безпеку. Тому метою даного дослідження обрано вивчення наявності та характеру взаємозв'язку освіченості населення та рівня національної безпеки країни і її складових. У ході дослідження проаналізовано значення освіти для зміцнення національної безпеки країни загалом та її функціональних складових: політичній, економічній, соціальній, екологічній, демографічній, інформаційній, духовній, військовій. Оцінено загрози, які існують в освітній сфері та запропоновано шляхи їх подолання. Проаналізовано рівень та динаміку освітньої безпеки України, а за допомогою статистичних методів встановлено наявність зв'язку між освітньою та національною безпекою країни. Підтверджено, що підвищення рівня та якості освіти зростає виробництво ВВП на душу населення, знижується рівень злочинності тощо. Таким чином, наступним кроком має стати вироблення державної політики та розробки заходів щодо підвищення якості освіти.

Ключові слова: освіта, безпека, національна безпека, освітня безпека, загроза.

Формул.: 0, рис.: 1, табл.: 2, бібл.: 11

Annotation. Education is a determining factor in the formation of the intellectual potential of the individual, the stimulus of economic growth of the country, the welfare of the population and the prestige of the country on the world scene, which undoubtedly affects the national security of the country. Education should be seen as a weapon to strengthen national security, because the build-up of military capabilities can no longer guarantee the security of the country. At a time when countries capture as a result of hybrid wars or economic methods, only a conscious, economically active, competitive population can create credible protection for the country, and qualitative education is needed for its formation. Issues of the essence and relevance of educational security to strengthen national security are in sight of both domestic and foreign scientists. However, the essence of educational security, its threats and the degree of influence on national security is not fully understood. Therefore, the purpose of this study is to study the availability and nature of the relationship of education of the population and the level of national security of the country and its components. The study analyzed the importance of education for strengthening the national security of the country as a whole and its functional components: political, economic, social, ecological, demographic, informational, spiritual, military. Evaluated threats that exist in the educational sphere and suggested ways to overcome them. The level and dynamics of educational security of Ukraine are analyzed, and with the help of statistical methods the link between educational and national security of the country has been established. It is confirmed that raising the level and quality

of education increases the production of GDP per capita, decreases crime rate, etc. Thus, the next step should be to develop a state policy and develop measures to improve the quality of education.

Key words: *education, security, national security, educational security, threat.*

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 2, bibl. : 11

Постановка проблеми. Рівень освіченості населення країни у сучасному світі значною мірою визначає власний інтелектуальний потенціал особистості, її конкурентоздатність на ринку праці, а також освіта сприяє нарощуванню інтелектуального, економічного та духовного потенціалу суспільства, країни, виступає ресурсом покращення добробуту населення, зростання авторитету країни на міжнародному рівні, її конкурентоспроможності, а загалом національної безпеки в усіх її проявах.

Оскільки запаси освіти, професійної підготовки та здоров'я населення становлять близько 75% багатства країни, а працівники, які мають вищу освіту, створюють близько 56% ВВП, то кожна держава й суспільство зацікавлені в якісній освіті та висококваліфікованій робочій силі, яка відповідає потребам соціального та економічного розвитку країни [6; 8].

Окрім того, освіта виступає гарантією вихованості, духовності, патріотизму, національної ідентичності, свідомої поведінки у світі, де точаться інформаційні, гібридні війни.

Важливість освіти для сталого розвитку і безпеки суспільства задекларовано на міжнародному рівні рядом актів: у 2002 році в Йоганнесбурзі прийнято, а у 2005 році у Вільнюсі затверджено «Стратегію Європейської економічної комісії ООН для освіти в інтересах сталого розвитку», у 2004 році прийнято «План дій на XXI століття».

В сфері освітньої безпеки на сьогоднішній день викристалізувалось певне коло проблем: необхідність формування у населення ціннісних орієнтирів та соціально-патріотичних настанов, які б сприяли зміцненню національної безпеки та ефективному подоланню гібридних загроз; формування у школярів та студентів безпекових компетентностей у процесі викладання соціальних, економічних, правових та

інших дисциплін; досягти орієнтації фахівців на пошук, попередження та вирішення майбутніх проблем; необхідність відмови від концепції з підготовки спеціалістів «на усе життя» на концепцію «навчання впродовж всього життя»; підвищення якості освіти і розширення навчальних методик; розвиток оборонно-промислового комплексу та зміцнення обороноздатності країни; вдосконалення медіа-освіти.

Таким чином, освіту слід розглядати як зброю у справі зміцнення національної безпеки. Бо як зазначається у Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії»: «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання суті та актуальності освітньої безпеки для зміцнення національної безпеки свого часу вивчали Д. Дзвінчук, Г. Дмитренко, К. Корсак, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, М. Степко, С. Пролеєв та інші. Проте до кінця не з'ясовано суть освітньої безпеки, її загрози та ступінь впливу на національну безпеку.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження обрано вивчення наявності та характеру взаємозв'язку освіченості населення та рівня національної безпеки країни і її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта, освітня безпека є одним із ключових чинників зміцнення національної безпеки країни. Як зазначають М. Михальченко та Н. Скотна: «Освіта відіграє роль своєрідного буфера між особистістю і суспільством, формує особистість під «соціальне замовлення»,

тобто так, як необхідно для успішного функціонування в певному суспільстві. Системі соціальних ролей, норм, цінностей, переданій освітою, властиві ті особливості, що затребувані та вітаються в певному суспільстві сьогодні» [7].

За оцінками Світового економічного форуму за індексом Глобальної конкуренції Україна випереджає ряд країн за рівнем охоплення населення вищою освітою, проте якість цієї освіти бажає бути кращою. Позивним є той факт, що

рейтинг України за рядом показників якості освітньої сфери за період 2010-2018 рр. дещо підвищився, хоча рівень охоплення вищою освітою за аналізований період значно знизився. Суб'єктивною причиною такої ситуації можна вважати зниження інтересу молоді до отримання вищої освіти у той час, коли представники робітничих професій отримують заробітну плату в рази вищу, та виїздом молоді за кордон як на проживання, так і для здобуття освіти (табл.1).

Таблиця 1

Рейтингові позиції України в освітній сфері за індексом Глобальної конкурентоздатності*

Складова індексу	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	приріст (-) зниження (+) рівня
Якість системи освіти в цілому	56	62	70	79	72	54	56	56	±0
Стан вищої і професійної освіти (в цілому)	46	51	47	43	40	34	33	35	-11
Якість освіти з менеджменту бізнесу	108	116	117	115	88	87	93	88	-20
Якість початкової освіти	49	52	43	37	40	45	51	42	-7
Якість вищої математичної і природничої освіти	42	36	34	28	30	38	27	27	-15
Охоплення вищою освітою	8	7	10	10	13	14	11	16	+8
Кількість країн, які брали участь в дослідженні	139	142	144	148	144	140	138	137	-2

*Розраховано за даними Світового економічного форуму [9]

Першочерговим завданням закладів вищої освіти є підготовка високопрофесійних фахівців для національної економіки, здатних примножувати надбання суспільства, забезпечувати зростання добробуту громадян країни та її конкурентоздатності на міжнародному рівні. Як свідчать наведені на рис. 1. дані, зростання ВВП в розрахунку на душу населення лише частково підкріплюється підвищенням рівня освіченості населення та розвитком освітньої сфери. Тому, для поглибленого вивчення зв'язку рівня освітньої безпеки та національної безпеки слід, перш за все, вдосконалити методику їх оцінки, включаючи як кількісні, так і якісні показники.

У зв'язку із загостренням внутрішніх протиріч, розгортанням конфліктних ситуацій в середині країни, виникає

потреба зосередитись на внутрішніх загрозах при пошуку шляхів зміцнення національної безпеки країни. Не останню роль при цьому відіграє рівень освіченості населення, оскільки побутує думка, що людина з вищим рівнем освіти є не лише грамотніша, а й толерантніша, менш конфліктна, готова проблемні питання вирішувати у формі діалогу, а не з позиції сили. Такі люди є стійкішими до інформаційної агресії. Разом з тим, у осіб з нижчим рівнем освіченості домінують матеріальні потреби, а проблеми суспільні, політичні, національні їм не настільки важливі. Передбачається, що такими людьми легше керувати, маніпулювати, підмінити цінності й історичні факти. Такі особи можуть створювати конфліктні ситуації в побуті та суспільстві, а також можуть стати об'єктом впливу у гібридній війні. Одночасно, нестабільна внутрішня

ситуація в одній країні може стати зовнішньою загрозою національній безпеці іншої країни, особливо це стосується країн-сусідів. І прояви її можуть бути

різноманітні: від масової міграції до збройного нападу чи тероризму.

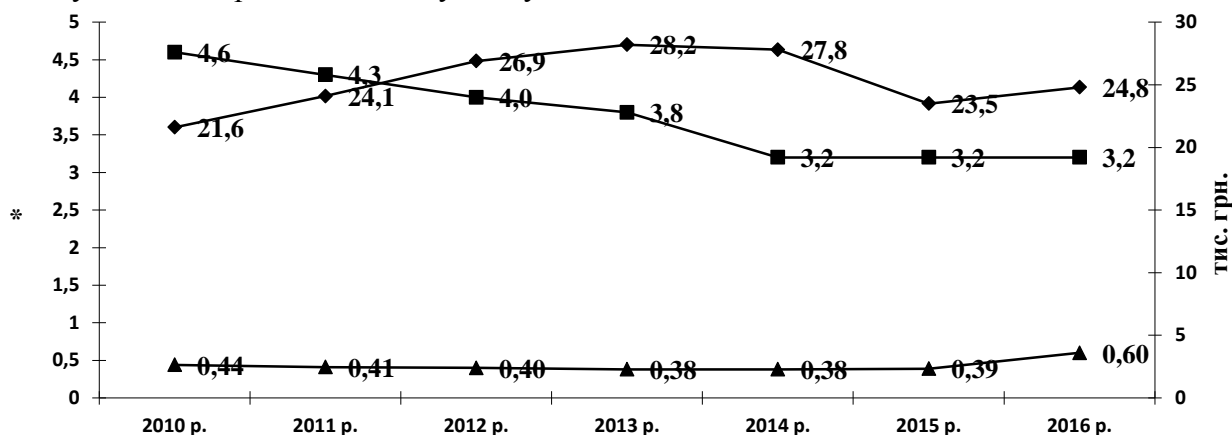

Рис. 1. Розвиток освітньої сфери та виробництво ВВП в Україні, 2010-2016 рр.

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [3]
 —■— частка населення охоплена вищою освітою, %
 —▲— частка працівників інноваційної сфери у загальній чисельності зайнятих, %
 —◆— виробництво ВВП на душу населення, скореговано на індекс цін, тис. грн.

Загальна безпека країни може бути забезпечена лише за рахунок одночасного вирішення цього питання в ряді різноманітних галузей, а саме: військовій, технічній, технологічній, економічній, фінансовій, політичній, екологічній, інформаційній тощо. Освітня сфера не може бути винятком із наведеного вище переліку, хоча б у зв'язку з тим, що першочерговим завданням її функціонування є підготовка висококваліфікованих фахівців для всіх без винятку перерахованих галузей. І в такому сенсі аспекти безпеки освіти є визначальними для всіх інших сфер соціально-економічного життя [11].

У політичній сфері освіта сприяє зміцненню суверенітету країни, впливає на її внутрішню та зовнішню політику, стабільність, запобігає виникненню конфліктних ситуацій в середині країни; у економічній сфері забезпечує нарощування інтелектуального потенціалу країни, зростанню її конкурентоспроможності на міжнародному ринку; у соціальній сфері сприяє зростанню добробуту громадян країни та захисту соціально вразливих верст населення; у демографічній царині

забезпечує подолання проблеми ранньої та дитячої смертності, зовнішньої міграції, збереження етнокультурної спадщини; у інформаційній галузі забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів, які здатні швидко знаходити, засвоювати, аналізувати та застосовувати необхідну інформацію, підвищення комп'ютерної грамотності населення та медіа освіти, попередження кібератак; у екологічній сфері освіта забезпечує підвищення екологічної грамотності населення, формування екологічної свідомості у населення країни та екологічної культури поведінки; у військовій царині сприяє зміцненню обороноздатності, отриманню наукових результатів у таких галузях, як захист від хімічних, бактеріологічних та ядерних речовин, телемедицина, інформаційні технології тощо; у духовній сфері освіта повинна забезпечити формування національних цінностей, патріотизму, культури поведінки тощо.

Наявність впливу рівня розвитку освітньої сфери на національну безпеку країни, включаючи її складові, підтверджено за допомогою статистичних групувань (табл. 2), які показують, що з

підвищенням рівня охоплення населення вищою освітою з групи до групи зростає потенціал країни, її ВВП, а також добробут населення (доходи), покращується фізичне та моральне здоров'я громадян (захворюваність на туберкульоз знижується), культура поведінки та криміногенна ситуація в країні (знижується рівень злочинності), духовний розвиток (зростає відвідуваність музеїв), населення активніше залучається до виробничого процесу (знижується рівень безробіття) та формується бережливе ставлення до природи (зменшується обсяг викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря).

У сфері освіти можна виділити ряд напрямів її розвитку для зміцнення національної безпеки. Серед інших слід виділити:

- збереження високих показників охоплення освітою при поліпшенні рівня її якості;

- поліпшення стану вивчення пріоритетних груп навчальних дисциплін, передусім, природничо-наукового, суспільствознавчого, інформаційно-технологічного напрямів, а також іноземних мов;

- оновлення форм і змісту освіти з метою кращої підготовки молодих громадян до ефективної праці і захисту України;

- активне впровадження медіаосвіти як засобу підвищення рівня підготовки до самостійного життя й одночасно протидії інформаційній агресії;

- коригування структури підготовки кадрів з метою забезпечення її відповідності потребам національної економіки;

- розширення участі у міжнародних науково-освітніх програмах, у першу чергу, програмі НАТО «Наука заради миру і безпеки»;

- розвиток освіти протягом життя [5].

Таблиця 2

Вплив освітньої безпеки на національну безпеку за рядом показників, 2016 р.*

Групи областей за рівнем охоплення населення вищою освітою, %	Кількість областей в групі	Частка студентів ЗВО III-IV рівня акредитації в структурі населення, %	Виробництво ВВП на душу населення, тис. грн.	Доходи населення в розрахунку на 1 особу, тис. грн.	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	Відвідування музеїв в розрахунку на 100 осіб, випадки	Захворюваність на активний туберкульоз в розрахунку на 100 тис. населення	Частка засуджених у структурі населення, проміле	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, тис. т.
I (до 2,0)	9	1,3	38,3	36,4	11,8	16	74,5	1,9	108,9
II (2,0-3,0)	10	2,4	47,5	43,0	9,8	25	63,3	2,0	118,4
III (3,0 і вище)	5	4,1	48,3	45,5	8,7	29	64,8	1,7	75,0
В середньому	24	2,4	44,3	41,0	10,3	23	67,8	1,9	105,8

*Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [3]

В умовах розширення міжнародного співробітництва, в тому числі й у сфері освіти, молодь має можливість отримувати освіту за кордоном, а науковці й освітяни можуть поповнити новітніми методиками арсенал своїх навиків. Розширюється, спрощується й доступ до освіти за рахунок ширшого застосування дистанційного навчання, впровадження віртуальних університетів.

Однак розширення міжнародного співробітництва у сфері освіти несе як

позитивні зрушення, так і приховує у собі певні загрози як освітній, так і національній безпеці.

Перш за усе необхідною умовою підвищення якості освіти є створення безпечного середовища в освітніх закладах; дотримання прав людини; захист і недопущення насильства по відношенню до учнів з боку однолітків, старших учнів та дорослих; попередження корупційних проявів у навчальних закладах; створення комфортного освітнього середовища.

В умовах стрімкого розвитку суспільства є загроза старіння здобутих знань, тому виникає потреба у переході до концепції «навчання впродовж усього життя». Хоча в Україні ще виробилась така тенденція. Практично всі здобувають освіту через первинну підготовку, і можна стверджувати, що в Україні формуються лише зародки освіти впродовж життя. Реально, як свідчить аналіз, населення припиняє підвищувати свою освітню підготовку у 35 років [4].

Вирішенню цієї проблеми сприятиме створення на виробничих підприємствах освітньої активності: навчання нових працівників; обмін передовим досвідом; навчання із залученням викладачів із професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

Як свідчить досвід розвинених країн та провідних вітчизняних підприємств, оптимальними є витрати на професійне навчання в обсязі 3-4 % від фонду заробітної плати. Досвід успішних вітчизняних та зарубіжних компаній свідчить, що інвестиції в персонал, створення умов для професійного зростання працівників та підвищення їх готовності вирішувати проблеми дають високу віддачу при забезпеченні національних інтересів країни [4].

У справі зміцнення національної безпеки країни освіта повинна забезпечити формування у громадян країни критичного мислення, національної свідомості, зміцнення духовної безпеки, підготовку кадрів з інформаційної безпеки. Таким чином, буде подолано та попередження настання інформаційних загроз та унеможливить здійснення гібридних воєн, які ґрунтуються на деморалізації та поширенні хибних, вигідних агресору, думок серед населення.

Характер інформаційних воєн є максимально «олюдненим», адже головним їхнім об'єктом і метою інформаційних агресій, що руйнують підвалини національної безпеки, є громадяни, особливо молодь. Уже в часи Незалежності можна було спостерігати, як супротивник заради досягнення

поставлених цілей намагався впливати на зміст української освіти, виховну роботу з молоддю, формуючи передусім фальшовані історичні, літературні ідеологеми і концепції, чужий для українців мовно-культурний, естетичний, духовний простір, нав'язуючи чужі ідеали. При цьому використовувалися як освітньо-культурний, так й інформаційний, зокрема і вітчизняний (здебільшого окупований олігархатом), простір [10].

Ефективне використання ресурсів вищої освіти в системі забезпечення духовної безпеки дозволить Україні (разом з іншими заходами) зміцнити єдність суспільства, утвердитися в статусі самодостатньої національно-культурної світової спільноти та успішно вирішувати традиційні завдання геополітики: добитися стабільності і безповоротності економічних і політичних реформ, повноправно брати участь у будівництві нової системи міжнародних відносин, ефективно протидіяти посиленню впливу великих держав на український національний простір [1].

Важливою загрозою освітній та національній безпеці країни є обмеженість територіального доступу до закладів освіти, що включає транспортні витрати, витрати на проживання та харчування, а загалом фізичну та економічність доступність освітніх послуг.

Серед загроз освітній та національній безпеці слід виділити недостатнє фінансування сфери освіти, що знижує якість наданих освітніх послуг, рівень належного технічного забезпечення навчального процесу, не дозволяє створювати програми для підтримки обдарованих студентів, та зменшує інтерес молоді до здобуття вищої освіти, особливо її найвищих щаблів – навчання в аспірантурі та докторантурі.

Зниження якості освіти, корупція в освітній сфері, висока плата за навчання, нестабільна ситуація в країні створюють умови для виїзду молоді за кордон на навчання, а часто і на постійне місце проживання. У результаті Україна втрачає працездатне конкурентоздатне населення, і

це на фоні зростання надлишку місць, в тому числі державних, у Вищих освітніх закладах.

Висновки. Таким чином, встановлено важливість освіти, її якості та безпеки, для зміцнення національної безпеки країни та виявлено наявність зв'язку між ними. Для визначення тісноти цього зв'язку слід провести додаткові дослідження, щодо визначення рівня освітньої безпеки та факторного аналізу, що і стане предметом подальших досліджень.

Література:

1. Лукичев Г. Системы финансирования высшего образования в зарубежных странах : учеб. пособие. М. : РУДН, 2008. 194 с.
2. Палехова В. Освіта: суспільне благо або товар? *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Економіка».* 2010. Т. 133. Вип. 120. С. 25–31.
3. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії : аналіт. доп. / Іщенко А. Ю., Зубченко С. О., Карпенко М. М., Лозовий В. С., Черненко Т. В. К. : НІСД, 2017. 44 с.
4. Михальченко М. І., Скотна Н. В. Роль освіти в цивілізаційному вихованні молоді. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2010. С. 252-277.
5. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018. URL : <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>
6. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Яблочников С. Л. Теоретичні аспекти безпеки системи освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* 2012. Вип. 37. С. 13-17.
8. Лузік Е. В., Хоменко Л. О. Модернізація вищої освіти України в контексті національної безпеки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія.* 2017. В.1(10). С. 88-92.
9. Енциклопедія освіти / АПН України / За ред. Кременя В.Г. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Філіпчук Г. Знансьве суспільство: національний і глобальний контекст. *Лідер. Еліта. Суспільство.* 2018. №1. С. 70-82.
11. Баранівський В. Ф. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія.* 2013. Вип. 41(1). С. 206-221.

Reference:

1. Lukichev, G. (2008) *Sistemy finansirovaniya vysshego obrazovaniya v zarubezhnykh stranakh* [Financing systems of higher education in foreign countries], RYNT, Moscow, Russia.
2. Palekhov, V. (2010) “Education: public good or goods?”, *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya».* *Seriya «Ekonomika»*, part. 133. №120. pp. 25–31.
3. Security Measures of Educational Policy: World Experience and Ukrainian Realities: Analyst. add / Ishchenko A. Yu., Zubchenko S. O., Karpenko M. M., Lozovy VS, Chernenko T. V. KI: NISS, 2017. 44 p.
4. Mikhalchenko, M. I. Skotna, N. V. (2010) *Rol' osvity v tsyvilizatsynomu vykhovanni molodi. Vyscha osvita Ukrainy yak faktor tsyvilizatsynoho vyznachennya molodi* [The role of education in civilization education of youth. Higher education of Ukraine as a factor of civilization definition of youth], *Pedahohichna dumka*, Kyiv, Ukraine.
5. Ukraine's position in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2017-2018. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>.
6. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Yablohnikov, S. L. (2012) “Theoretical Aspects of Security System of Education”, *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, №. 37. pp. 13-17.
8. Luzik, E. V. Khomenko, L. O. (2017) “Modernization of higher education of Ukraine in the context of national security”, *Visnyk Natsional'noho aviatsynoho universytetu. Seriya Pedahohika. Psykholohiya*, №.1(10). pp. 88-92.
9. Encyclopedia of Education (2008) Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine / Ed. Kremena VG K. Yurincom Inter, 1040 p.
10. Philipchuk, G. (2018) “Knowledge society: national and global context”, *Lider. Elita.Suspil'stvo.* №1. pp. 70-82.
11. Baranovsky, V. F. (2013) “Higher education in solving the problems of spiritual security of Ukrainian society”, *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofiya.* № 41(1). pp. 206-221.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2019 р.